

tása és kölcsönös kapcsolatai nem mondhatók harmónikusnak. A népi élménynek lenne gyakorlati feladata, hogy legalább a felnövekvő nemzedékben készítse elő az emberek és osztályok egymásra találását, hiszen történeti és metafizikai sorsunk különben is azonos. A megmaradt, új imperiumok alá tartozó és kivándorlott magyarság sorsa, jellege szükségképpen különbözően alakul. A népi élmény e másik nevezetes gyakorlati feladata értelmében legalább a csonka hazában kell az eddiginél nagyobb mértékben és több komolysággal ápolni a magyarság népi egységének, azonos szellemi származásának tudatát, megismerni azokat a gyökérszálakat, amelyekből mindnyájan kisarjadztunk. Talán ez utóbbiakban a »néprajzi« nevelés társadalmi szerepére és hivatására is röviden rámutattunk. *)

Dr. Bálint Sándor

Újabb irodalmunk ismertetése

Tantervünk és Utasításunk szerint a polgári iskolai magyar nyelvi oktatás egyik főcélja: megfelelő olvasottság alapján bevezetés a magyar irodalom ismeretébe. Természetes, hogy »nem adatok, nevek és évszámok betanításáról van szó, nem is irodalomtörténetről, csak legjelesebb íróink ismertetéséről« — amint ezt a leányiskolai Utasítás a 40. lapon kifejti. Világosabban és biztosabban fejezi ki ezt a fiúiskolai Utasítás az 58. lapon; midőn ezt mondja: »Ezt a célt nem lehet másképp elérni, mint ha a tanár (és a tankönyvszerző) nem gondol rendszeres retorikára, poétikára és irodalomtörténetre, hanem valóban csak a tanulságok alkalmi elvonására, az alapismeretek rendezésére és összefoglalására, az irodalomtörténetben pedig a négy alsó osztály olvasmányaiból kiindulva összefoglaló, nagyvonalú történeti tájékoztatásra, egyúttal némi útbaigazításra: minő szükségleteire talál kielégülést a művelt olvasó a magyar irodalomban.« De azért *valamit az írók lelkéből is* adni kell, annál is inkább, mivel az olvasási kedv fokozása szintén tantervutatisítási kívánalom, viszont egy egész életre szóló útravalóként a magyar irodalom megszerettetése és ápoltatása is fontos. Csak így közelíthetjük meg a fiúiskolai Utasítás 34. lapján fellelhető követelményt: »A polgári fiúiskola akkor teljesítette hivatását igazán, ha a tanulást nem teherre, hanem a siker, a haladás, a szellemi gyarapodás érzése által a nemzet széles rétegeiből jövő nagyszámú tanulószeregre nézve lelki szükségletté tette, úgyhogy a tanuló *a továbbtanulás, az önképzés* vágyát az iskola elhagyása után is érzi.« Ez az idézet persze a leánytanulókra és leányiskolákra is vonatkozik.

A Tantervben felsorolt költői és prózai olvasmányok egy-

*) Ez a tanulmány külön füzet alakjában is megjelent a szegedi Prometheus-nyomda kiadásában.

egy bizonyos korszak lelki szükségletét és értékállományát rögzítik le, tehát nem örökérvényű megállapítások, hanem abszolút súlyuk mellett is alkalmilag módosításra, újból való értékelésre vagy csoportosításra szorulhatnak. Élesen rámutat erre a fiúiskolai Utasítás a 41. lapon a következőkben: »A Tantervben megjelölt olvasmányok a tárgykörre, a színvonalra és az esztétikai mértékre nézve elég tájékoztatást nyújtanak. A kijelölt olvasmányok tárgyalása nem kivétel nélkül kötelező. Esetenként más olvasmányok is választhatók, de kirekesztőleg olyanok, melyeknek művészi értéke elismert, erkölcsi felfogása ép és nemzeti szelleme kifogástalan.«

Önként következik a fentiekből, hogy a magyar nyelvi tankönyvek egyes darabjai, szemelvényei sem köthetik meg teljesen a tanár kezét, hanem e téren is *komoly felelősséggel* a saját felfogása szabad útjait járhatja. Itt azonban figyelemmel kell lennie a kötelező és ajánlott, valamint a házi olvasmányok felhasználásaira, sőt kapcsolatot kell létesítenie az önképzőkör működésével és az ifjúsági könyvtárral is.

Ha áttanulmányozzuk engedélyezett magyar nyelvi tankönyveinket, úgy azt tapasztaljuk, hogy nemzeti klasszikusaink kissé túlméretezve: nemes és megérdemelt nagyságuk mellett óriásokká színezve, elkápráztató s megejtő fényruhában, szinte kizárólag a »*harmadik nemzedék*« szemüvegén át jelennek meg a trianoni szakadék polgári iskolai tanulói előtt is, mint a mi békebeli gyermekkorunkban. Pedig a ma diákja mást vár és mást kér.

Az összes polgári iskolai magyar tankönyv átvizsgálása arról győz meg bennünket, hogy *az irodalmi mával* keveset törődünk, *a holnapra meg alig gondolunk*, pedig mindig hangoztatjuk, hogy az életre nevelünk s az élet számára tanítunk.

Többször hangsúlyoztam, hogy tantervi átcsoportosításra, a haladó, való-élettel kapcsolatban újabb költőink s irodalmunk részletesebb, megértőbb ismertetésére van szükség, mivel a múlt század értékei távolabb esnek a mi ifjúságunk lelkétől, de érdeklődési körétől is. Nem szabad csupán megszokásból, kényelemszeretetből, célzatosan kihasznált tantervi fedezékből csak a régi útra esküdnünk. A régi, kipróbált út ma már anakronizmus is lehet, amint ezt az alábbi jellemző eset bizonyítja. Tanításmenettel kapcsolatban a szóról-szóra megtanulandó költemények jegyzékére az 1933/34. tanévben egy ilyen példát láttam: *Tompa* Galambkő c. költeményét (24 versszak) 14 órán át tanulják, illetően ismétlik a növendékek. *Vörösmarty*: Salamon c. versét (11 versszak) 7 órán át tanulják részletekben; *Garay*: Kont c. költeményét (26 versszak) 14 órán át részletezik; Az *Esztergom megvételéről* szóló balladát (24 versszak) 7 órán át emlézik a tanulók, úgyhogy az első félévben — október hó első órájától kezdve — majdnem minden órára jut *kivülről* tanulandó költemény.

Igaz, hogy e költemények — az utolsó kivételével — a

Tantervben fel vannak sorolva, igaz az is, hogy az Utasítás szerint: »Lehetőleg minden órát, mintegy ünnepi mozzanattal, költeményelmondással kell kezdeni.« Azonban figyelembe kell venni e költemények túlhosszúságát s azt is, hogy a mai magyar gyermek lelkére a deklamáció (Salamon, Kont) nincs hatással, viszont más, értékesebb versanyagra áhitozik. Négy ily hosszú költemény kívülről való megtanultatása unalmat okozhat, ezért helyesebb, tartalmi tárgyalásuk *esetleges* meghagyása mellett is, ha kívülről nem taníttatja meg őket a tanár, hanem helyettük rövidebb és alkalmasabb verseket választ.

A fenti példa, több tankönyvünk, de a tantervi felsorolások is azt hirdetik, hogy jórészt csak a XIX. század végéig történő irodalmi ismertetésünkkel bizonyos *megkövesedéshez* jutottunk. Pedig csak az egyéni életnek van határa és végállomása, az irodalmi élet a nagyállomásokon is átfolyik, s eláraszt mindent. A fiúiskolai Utasítás haladottabb szelleméből is követelően ki-csendül az újabb irodalmi irányok ismertetésének szükségessége. »*A költői olvasmányok köre most már kiterjed a magyar nemzet egész történetére, korunkig. Ez párhuzamban van a történelmi tanítás tárgykörével.*« — így szól az 57. lapon lévő s idevonatkozó útbaigazítás. (Az idézett rész kiemelése tőlem származik.) A zsákutcából, a századvégi megkövesedett állapotból néhány újabb hazafias és irredenta költőnk megszólaltatása, öntudatos irányvonalba állítása szabadította ki tankönyvíróinkat és tankönyveiket. Csak Végvári, Gyula diák, Sajó Sándor, Sik Sándor, Gyóni Géza neveit sorolom itt fel. Mondanom se kell, hogy e jóindulatú törekvés csak a félszárny repülése.

Ez a felszabadulás részint nevelési, fajszereteti, részint pedig a változott idők méhéből kipattant történelmi szükségszerűség egyoldalú függvénye, amit kifejlésében különösen a már br. Eötvöstől is vallott utilitarista elv szintén támogatott (»Kit nem hevít korának érzeménye, szakítsa ketté lantja húrjait!« Br. Eötvös: Én is szeretném...), viszont irodalmunk egy nagy területe még mindig elhanyagolható mezőnek számított. Ez az elhanyagolás az elfogultsággal határos, túlzott idegenkedésből, talán erkölcsi lebecsülésből is, de főként a megértés hiányából táplálkozott s Adyt és követőit, Móricz Zsigmondot, Szabó Dezsőt, Molnár Ferencet, stb. nekesztette ki majdnem teljesen irodalmi ismertetésünkől, jöllehet a különböző vallásfelekezeti és világnézeti alapon előhívott ifjúsági egyesületek és csoportosulások főleg ez utóbbiak neveit írták zászlaikra s úgy a hivatalos irodalomtörténet, valamint a történelem már ítélőszéket tartott felettük: értéknek jelezvén működésüket. Gyakorlati megfontolások: alkalmi szavalatok, színelőadások, otthoni s későbbi regényolvasások, irodalmi viták és hírlapi közlemények is *a teljes magyar irodalomra való rápillantást* teszik iskolánk kötelességévé. Csak megvillantom itt azt a nagyjelentőségű kérdést, hogy városi növendékeink nemre való tekintet nélkül az

iskola elhagyása után úgyszólván ez újabb, sőt ezeknél túlzóbb irodalmi irányt képviselők olvasótáborát szaporítják. Jó tehát, ha az első elindítást és simítást az iskolában megkapják. De más megfontolások is hasonló intelmet és parancsot állítanak elénk.

Nem propaganda, — erre nincs szükség, — hanem egyik legélesebben látó és ítélkező történetírónk (Szekfű Gyula) megállapítása, hogy Ady: »a költő, értelmetlen tömeg nevétségének, tehetetlenek üldözésének tárgya volt. És senki sem vette számításba, hogy ... magyar vér, melynek tehát, bármit követ is el, joga van egy kis elnézésre, egy meleg zúgra, hol a nagy hajszában kilihegje magát.« Ezt a kis melegséget kapja meg legalább a halála után! — Magyarsága, fajisága keserű, de öntudatos, értékes, illúziótól mentes. »A harmadik nemzedék hivatalos nemzetfogalmát először Ady törte meg, ő hozta fel a tudat alól a népi összefüggéseket, azt, hogy az igazi nemzeti élet nem a Parlamentben és Hivatalban, hanem lenn a népben és az egyes magyar lelkében megy végbe. Verseivel szinte egy magyar népi fogalom terjedt el ez »ifjú szivekben«, akik a nagy ajándékért Adynak minden egyéni baját és tévelygését is megbocsátották és elfelejtették. Aki tudja, hogy a harmadik nemzedék és a neobarokk mily ösztönösen húzódozik Ady költészetétől és mennyire képtelen azt akár szótárilag is megérteni, az nem csudálkozik azon, ha az ifjúsági mozgalom kezdetén úgy tűnt fel, mintha fiatalok és öregek közt tulajdonképp csak Ady Endre volna az elválasztóvonal.« — írja Szekfű: Három nemzedék és ami utána következik c. műve 450. lapján.

De nemcsak ez a nemzedékprobléma, hanem az elszakított magyarság irodalmának ismertetése és megértetése is hozzákapcsolódik a fentmondottakhoz. Előbb idézett műve 463. lapján ezt mondja Szekfű: »az erdélyi irodalmi öntudatosodás első sorban Ady-utánzással indul meg s azután szellemi tartalmát — ami a transzilvánizmuson túl van — és írói segédeszközeit Móricz Zsigmondtól, de leginkább Szabó Dezsőtől veszi. Míg tehát a trianoni negyven (ma ötven) évesekre ez a népiessé átromantizált hármass csillagzat alig volt hatással, addig az önálló erdélyi irodalom művelőit szinte ők tették íróvá. Eggyel több jelenség, mely az erdélyi és trianoni fejlődés antinómiáját bizonyítja. Itt célunk nem lehet irodalmi értékelés, elég legyen hát megjegyeznünk, hogy ez új irodalom költői és regényírói, Reményik Sándortól Tamási Áronig olyan értékeket termeltek, — sub pondere crescit palma, — melyeket egyetemes nemzeti jelentőségben alig ér el a trianoni termelés.« Az erdélyi irodalom pedig még folyton emelkedik.

Elég is a tekintélyi idézetekből, mivel a feltárt indokolások és adatok mindenkit meggyőzhetnek az újabb irodalom kissé szélesebbkörű és *irányító jellegű* ismertetésének szükségességéről. Nyilvánvaló az elmondottak után az is, hogy ez az anyag-tágitás csak a régi értékek, remekírónk teljes elismerése mel-

lett is a régebbi anyag bizonyos összevonásával, célszerű és korszerű rövidítésével valósítható meg. Technikai szempontból annál inkább kívánatos ez, mert az újabb irodalom összefoglaló ismertetése tanérvégi feladat, amikor az időből való kifogyás, s más tanítástani gátlások is elő szoktak fordulni.

Rá akarok még mutatni arra, hogy az élettel való könnyebb kapcsolata, nagyobb szabadsága és mozgalmassága révén igen szépen felhasználható a jelzett célra az önképzőkör rugalmasabb területe is, hiszen ennek a céljai között is szerepel az irodalom behatóbb ismertetése. (94.196/1923. VI. és 60.070/1926. VI. sz. vkmi rendeletek.) Több példát tudnék felsorolni arra, hogy a lelkes vezetőtanár — az Ifjú Polgárok Lapja által is szép eredménnyel vezetett költemény-versenyek mintájára — Mécs-versek és szavalókórusok, Móra-év, stb. beiktatásával hozott szint és változatosságot az önképzőköri működésbe, de egyúttal újabb irodalmunk ismertetésének is eleget tett ezzel. Itt nyílik alkalom a helyi írók közvetlenebb megismerésére is. Részletes kifejtés helyett itt csak annyit jegyzek föl, hogy szegedi viszonylatban Tömörkény, Móra és Juhász Gyula juthat először szóhoz.

Nem túlkövetelmény, amit fölvettem, — hiszen jól tudom, — több iskolában már eddig is az egész irodalomra való rálátás helyes útját róttá a tanár, *csak az egységesebbé tétel, a kiegészítés és az élettel való elevenebb kapcsolat megteremtése a célom.* Ennek igazolására pár megjegyzést iktatok még ide: 1. A Gyulai-Gyurjács-féle magyar nyelvi tankönyvek Ady-ismertetését pl. teljesen kielégítőnek tartom, többre én se igen gondolok. 2. Növendékeink kikerülve az iskolából — a szaktudományi műveléstől és kötelező olvasmányoktól eltekintve — nagy regényíróinkat (br. Jósika, br. Eötvös, br. Kemény), sőt Jókait is alig olvassák, Garay, Czuczor költeményeit pedig ifjúsági könyvtárosi tapasztalatom szerint kellemetlen arckifejezéssel tolják el maguktól. 3. Mi felnőttek is inkább az újabb irodalmat élvezzük és olvassuk. 4. A régi értékek csökkentése semmiféle vonatkozásban se kerülhet szóba, mivel *nevelő céllal* történhetik csak az újabb irodalmunk ismertetésének kibővítése is.

Csapó István